

27.2.2004

497/2/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Raino Marttunen

**SYSTEMÄÄRÄYS VIRKA-ASEMAN VÄÄRINKÄYTTÄMISESTÄ JA
PALVELUSRIKOKSESTA**

1

JUTUN AIEMMAT KÄSITTELYVAIHEET

A arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle 18.7.2002 osoittamassaan kantelu kirjoituksessa (dnro 1751/4/02) kolmen merivartijan menettelyä hänelle samana päivänä Porkkalassa rangaistusvaatimusta annettaessa.

Rajavartiolaitoksen esikunta toimitti 23.10.2002 tänne selvitykset A:n kantelun johdosta. Niihin sisältyi merivartiomestari B:n A:lle antaman rangaistusvaatimusilmoituksen D-kappale. Sen kohtaan "muita tietoja" oli merkitty muun ohella, että päiväsakkojen määrää oli korotettu kolmella päiväsakolla, koska A oli käyttäytynyt epäasiallisesti merivartijoita kohtaan. Tätä rangaistusvaatimusilmoituksen D-kappaleen "muita tietoja" -kohtaa ei ole rangaistusvaatimusilmoituksen syytetylle ja syyttäjälle menevissä kappaleissa.

Hankitun selvityksen mukaan A saattoi rangaistusvaatimusasian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Raaseporin käräjäoikeuden 17.10.2002 julistamasta tuomiosta on sittemmin valitettu Helsingin hovioikeuteen, jossa asia on edelleen vireillä.

A antoi rajavartiolaitoksen toimittaman selvityksen johdosta 15.11.2002 päivätyn vastineen. Siinä A ilmoitti, ettei hänellä ollut ollut aiemmin mitään tietoa edellä mainitusta rangaistusvaatimusilmoituksen D-kappaleen kohtaan "muita tietoja" merkitystä koventamisperusteesta. Asia ei A:n vastineen mukaan ollut ollut esillä myöskään asiaa käräjäoikeudessa käsiteltäessä ja B:tä tällöin todistajana kuultaessa.

Helsingin hovioikeudesta hankitusta nauhakopiosta kävi ilmi, että käräjäoikeuden puheenjohtaja oli nimenomaan tiedustellut B:ltä rangaistuksen määrään vaikuttaneista seikoista. B ei ollut tällöin kertonut mitään mainitusta koventamisperusteesta.

Lähetin 21.3.2003 keskusrikospoliisille tutkintapyyntö, koska katsoin olevan syytä epäillä B:tä muun muassa virka -aseman väärinkäyttämisestä ja perättömästä lausumasta tuomioistuimessa.

Keskusrikospoliisista on toimitettiin tänne 23.5.2003 päivätty esitutkintapöytäkirja nro --- ja siihen liittyvä 7.7.2003 päivätty lisätutkintapöytäkirja.

Pyysin 15.12.2003 päivätyllä kirjeelläni valtakunnansyyttäjää nimeämään asiaan valtiosyyttäjän. Saadun tiedon mukaan valtiosyyttäjä Jukka Rappe on 18.12.2003 määrätty hoitamaan syyttäjän tehtävää asiassa.

Rajavartiolaitoksen esikunta antoi pyynnöstäni 19.12.2003 päivätyn lausunnon Rajavartiolaitoksen sotilasvirassa palvelevan virkamiehen palvelusvelvollisuuden sisällöstä.

2

ARVIOINTI

1. B on esitutkinnassa myöntänyt kirjoittaneensa A:lle antamansa rangaistusvaatimuksen D-kappaleesta ilmenevät seikat, joiden mukaisesti B oli A:n epäasiallisen käyttäytymisen vuoksi korottanut päiväsakkojen määrää kolmella päiväsakolla.

Mainitut seikat eivät ole laillisia rangaistuksen mittaamisessa huomioon otettavia koventamisperusteita. B:kin on esitutkinnassa myöntänyt tämän, mutta toisaalta katsonut, että A:n menettely täyttäisi kuitenkin haitanteon virkamiehelle, jolloin hänen olisi pitänyt joko lisätä rangaistusvaatimukseen haitanteko tai tehdä siitä erillinen rangaistusvaatimus.

Olennaista on kuitenkin se, että B on koventanut rangaistusvaatimusta A:n tietämättä. Mikäli B olisi A:n tietämättä sisällyttänyt rangaistusvaatimukseen myös muuta kuin siitä ilmenevää rikosta koskevan rangaistusvaatimuksen, B:n menettely ei olisi vähemmän moitittavaa kuin lainvastaisen rangaistuksen koventamisperusteen käyttäminen A:n tietämättä.

Näin ollen katson B:n menetelleen tavalla, joka on luettava hänen syykseen rikoslain 40 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna virka-aseman väärinkäyttämisenä.

2. Rajavartiolaitoksesta annetun lain 51 §:n mukaan rajavartiolaitoksen sotilaviroissa palvelevat ovat rikoslain 45 luvun sotilaita koskevien säännösten alaisia. Rajavartiolaitoksen esikunta on 19.12.2003 antamassaan lausunnossa todennut, että rajavartiolaitoksen valvonta-alueella tapahtuva vesiliikenteen valvonta ja siihen mahdollisesti liittyvä rangaistusvaatimusten antaminen kuuluvat rajavartiomiehen palvelusvelvollisuuksiin. Rajavartiomiehen palvelusvelvollisuuteen kuuluu myös, että rangaistusvaatimuksen antamisessa noudatetaan lakia, kuten tässä tapauksessa vesiliikennelakia, rikoslakia ja rangaistusmääräyslakia.

Näin ollen katson, että B:n syyksi on virka-aseman väärinkäyttämisen ohella luettava rikoslain 45 luvun 1 §:ssä tarkoitettu palvelusrikos.

3. B oli edellä kerrotuin tavoin jättänyt kertomatta rangaistusvaatimukseen merkitsemistään koventamisperusteista, vaikka käräjäoikeuden puheenjohtaja oli nimenomaan tiedustellut häneltä rangaistuksen määrään vaikuttaneista seikoista. Tähän nähden katsoin keskusrikospoliisille lähettämässäni esitutkintapyynnössä, että B:tä oli syytä epäillä myös perättömästä lausumasta tuomioistuimessa tai tuottamuksellisesta perättömästä lausumasta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin (571/1948) mukaan todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen muun muassa silloin, jos hän ei voisi tehdä sitä saattamatta itseään syytteen vaaraan. Saman luvun 28 §:n 2 momentin mukaan, kun todistaja on oikeutettu kieltäytymään todistamasta tai vastaamasta kysymykseen, tulee puheenjohtajan ilmoittaa se todistajalle ja samalla muistuttaa, että todistaja, jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, on saman seuraamuksen uhalla kuin muukin todistaja velvollinen puhumaan totta ja sanomaan, mitä hän asiasta tietää.

Toisaalta rikoslain 15 luvun 13 §:n (563/1998) rajoitussäännöksen mukaan perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos totuudessa pysyminen on ollut mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta. Säännöksen on katsottu olevan ilmaus yleisemmästä oikeudellisesta periaatteesta, jonka mukaan kukaan ei ole velvollinen myötävaikuttamaan oman oikeudellisen vastuunsa toteuttamiseen (HE 6/1997 s. 49).

Oikeudenkäymiskaaren ja rikoslain puheena olevat säännökset näyttäisivät olevan ristiriidassa keskenään. Oikeudenkäymiskaaren säännökset lähtevät siitä, että syytteen vaaran tilanteissa todistajan tulee kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, kun taas rikoslain rajoitussäännöksen valossa todistaja voisi antaa väärän tiedon asiassa tai salata siihen kuuluvan seikan, jos totuudessa pysyminen on mahdotonta ilman vaaraa oman rikoksen paljastumisesta.

Oikeudenkäymiskaaren puheena olevat säännökset ovat vanhoja, kun taas rikoslain 15 luku on vastikään uudistettu. Mikäli todistajan tulisi oman syytteen vaaran tilanteissa aina kieltäytyä todistamasta tai vastaamasta kysymykseen, rikoslain rajoitussäännökselle ei jäisi itsenäistä merkitystä.

Katson, että B:n menettelyn rikosoikeudellinen arviointi on tehtävä rikoslain rajoitussäännöksen valossa oikeudenkäymiskaaren säännöksistä huolimatta. Kysymys on näin ollen siitä, onko B:n ollut mahdotonta pysyä totuudessa ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta. Kun B:n lainvastainen menettely on liittynyt juuri rangaistuksen mittaamiseen, totuudenmukainen vastaaminen tuomioistuimen puheenjohtajan päiväsakkojen lukumäärän perusteita koskeviin kysymyksiin ei ilmeisesti ole ollut mahdollista ilman B:n oman rikoksen paljastumista.

Epäillyn perättömän lausuman osalta olen näin ollen päätenyt siihen, ettei syytteen nostamiselle ole riittäviä perusteita.

3 LOPPUTULOS

Edellä mainituilla perusteilla katson, että B:n syyksi on luettava rikoslain 40 luvun 7 §:ssä tarkoitettu virka-aseman väärinkäyttäminen ja rikoslain 45 luvun 1 §:ssä tarkoitettu palvelusrikos.

B:n teon laatu huomioon ottaen asiaa ei voi mielestäni jättää pelkästään oikeusasiamiehen huomautuksen varaan. Perustuslain 110 §:n 1 momentin ja yleisistä syyttäjäistä annetun lain 7 §:n 1 momentin nojalla määrään valtiosyyttäjä Jukka Rappen tai muun valtakunnansyyttäjän määräämän valtiosyyttäjän nostamaan Raaseporin käräjäoikeudessa syytteen B:tä vastaan seuraavista rikoksista:

1. Virka -aseman väärinkäyttäminen

B on 18.7.2002 Kirkkonummella aiheuttaakseen A:lle haittaa tai vahinkoa rikkonut virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin ja määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa päättäessään rangaistusvaatimuksen antamisesta A:lle. B on A:n tietämättä koventanut tälle antamassaan rangaistusvaatimuksessa päiväsakkojen lukumäärää kolmella päiväsakolla sillä lainvastaisella perusteella, että A oli arvostellut merivartijoiden toimintaa ja käyttäytynyt B:n mielestä muutoinkin epäasiallisesti. B on näin rikkonut hänelle rangaistusvaatimuksen antamiseen oikeutettuna virkamiehenä kuulunutta virkavelvollisuutta noudattaen rikoslain rangaistuksen mittaamista koskevia säännöksiä, sekä rangaistusmääräyslain säännöksiä, joiden mukaan epäillyn tietoon on saatettava kaikki rangaistusvaatimuksen perusteena olevat seikat.

Lainkohdat: Rikoslaki 40 luku 7 § (792/1989) ja 6 luku (466/1976)
Rangaistusmääräyslaki 4 § ja 12 §

2. Palvelusrikos

B on edellä kuvatulla menettelyllään samalla rikkonut hänelle rajavartiomiehenä kuuluvan palvelusvelvollisuuden noudattaen rangaistusvaatimuksen antamisessa edellä mainittuja rikoslain rangaistuksen mittaamista koskevia säännöksiä ja rangaistusmääräyslain säännöksiä.

Lainkohdat: Rikoslaki 45 luku 1 § (559/2000) ja 27 § (559/2000)
Laki rajavartiolaitoksesta 51 §

Valtiosyyttäjä llä on oikeus harkintansa mukaan esittää vaihtoehtoisia syytteitä ja tarkistaa syytettä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 17 §:n mukaisesti.

Toimenpiteistään asiassa ja käräjäoikeuden ratkaisusta valtiosyyttäjän tulee viipymättä ilmoittaa tänne.

- - -

Raaseporin käräjäoikeus tuomitsi 21.4.2004 B:n syytemääräyksen mukaisesti virka-aseman väärinkäyttämisestä ja palvelusrikoksesta 15 päiväsakkoon. Tuomio ei ole lainvoimainen.